

Гришкова Р.О.

Роль діалогу в особистісно орієнтованому навчанні

Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) передбачає демократизацію освіти як найважливіший принцип реформування освіти в Україні. Цей принцип зумовлює «децентралізацію, регіоналізацію в управлінні освітою, автономізацію навчально-виховних закладів у вирішенні основних питань діяльності, поширення альтернативних (приватних) навчально-виховних закладів, перехід до державно-громадської системи управління освітою, **співробітництво учитель – учень, викладач – студент у навчально-виховному процесі**». На сучасному етапі суспільного розвитку проблеми людського спілкування викликають значний інтерес багатьох наук: філософії, загальної і соціальної психології, етики, педагогіки тощо. Предметом вивчення стають різні аспекти спілкування: його роль у становленні суспільних відносин, види комунікативних потреб людини, психологічні механізми здійснення, моральні основи взаємодії людей і т. ін.

Для педагогіки дана проблема має велику теоретичну і практичну значущість. Поза контактами зі своїми вихованцями педагоги не можуть ані ставити будь-які навчально-виховні цілі та завдання, ані вирішувати їх. Крім того, у педагогічному спілкуванні вбачаються особливі потенційні можливості для цілеспрямованого виховання майбутнього фахівця, розвитку особистості як студента, так і викладача. Педагогічне спілкування – це процес органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якого є обмін інформацією, пізнання особистості, здійснення виховного впливу, організація взаємовідносин за допомогою різноманітних комунікативних засобів. Це взаємодія двох (або більше) людей, учасників навчально-виховного процесу, спрямована на узгодження та об'єднання їх зусиль з метою налагодження контактів і досягнення спільного результату в навчально-виховній діяльності. Педагогічне спілкування – це невід'ємна частина загальної і професійно-педагогічної культури викладача.

Проблема педагогічного спілкування знайшла відображення у наукових працях вітчизняних вчених. Так, історичні причини виникнення спілкування у людей, його роль у становленні культури людства проаналізовані у роботах М.С.Кагана, М.М.Бахтіна. Психологічні аспекти процесу спілкування, механізми його впливу на психіку людини відбиті у працях Б.Г.Ананьєва, А.А.Бодалева, В.А.Кан-Калика, В.А.Семиченко. Останнім часом стала широко

відомою концепція діалогу культур і використання її потенціалу в педагогічному спілкуванні. Це питання було висвітлено у роботах Г.А.Балла, В.С.Біблера. Структура, функції, завдання педагогічного спілкування представлені у наукових працях І.А.Зязюна.

З орієнтацією на гуманізацію навчання педагогічне спілкування має стати суб'єкт-суб'єктним на відміну від традиційного суб'єкт-об'єктного. Головними ознаками педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному ґрунті є:

Особистісна орієнтація співрозмовників – готовність бачити і розуміти співрозмовника; самоцінне ставлення до іншого. Враховуючи право кожного на вибір, педагог повинен прагнути не нав'язувати свою думку, а допомогти іншому обрати власний шлях розв'язання проблеми.

Суб'єкт-суб'єктний характер спілкування передбачає рівність психологічних позицій співрозмовників.

Проникнення у світ почуттів і переживань, готовність зайняти точку зору співрозмовника. Це є спілкування за законами взаємного довір'я, коли партнери вслухаються, розділяють почуття, співпереживають.

Залежно від того, реалізовано принцип суб'єкт-суб'єктної чи суб'єкт-об'єктної взаємодії, спілкування постає як функціонально-рольове або особистісно орієнтоване. Особистісно орієнтоване спілкування викладача зі студентами передбачає виконання нормативно заданих функцій з виявом особистого ставлення, почуттів. Головна мета впливу – розвиток студентів. Особистісно орієнтоване спілкування – складна психологічна взаємодія. Викладач, який організує стосунки з студентами таким чином, спрямований не стільки на виконання нових завдань, скільки на розвиток студентів за допомогою цих дій, форм роботи.

Залежно від орієнтації (особистісна чи рольова), взаємозвернення (відкрите чи закрите), а також активності учасників педагогічне спілкування може розвиватися за двома основними типами: як діалогічне або як монологічне. У монологічному спілкуванні відбувається поляризація за активністю: одні інструктують, наказують, диктують, інші – пасивно сприймають цей вплив; у діалогічному – активні всі, хто бере участь у конструктивному співробітництві. За сучасних умов зміна орієнтацій у вихованні та навчанні принципово пов'язана з опануванням викладачем майстерності ведення діалогу.

Кажучи про діалогічне педагогічне спілкування, поняття «діалог» вживається не лише у значенні розмови між двома особами, а й як обмін сенсом у спілкуванні. Діалог педагогічний – це дія у педагогічному процесі, яка дає можливість кожному партнерові для самовираження у спілкуванні. Діалогічне педагогічне спілкування – це тип професійного спілкування, що відповідає критеріям

діалогу, забезпечуючи суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії педагога та учнів. Основними ознаками діалогічного педагогічного спілкування є:

- 1) Визнання рівності особистісних позицій, відкритість і довіра партнерів.
- 2) Домінанта педагога на співрозмовникові і взаємовплив поглядів. Особистісна рівність у педагогічному діалогічному спілкуванні передбачає різні позиції його учасників стосовно їхніх інтересів.
- 3) Модальність висловлювання і персоніфікація повідомлення. Спілкування-діалог пов'язане з відкритою позицією, засобом реалізації якої є персоніфікована манера висловлювання за можливістю мінімізація знеособлених суджень.
- 4) Поліфонія взаємодії і надання викладачем розвиваючої допомоги.

Особистісна орієнтація викладача іноземної мови найчастіше пов'язана з введенням студентів у ситуацію діалогу, який у даному випадку виступає як мікроодиниця педагогічного спілкування на особистісно-смысловому рівні. Рівень діалогу залежить від рівня готовності двох сторін – студента та викладача, від їх здатності сприймати один одного, проникати у внутрішній світ іншої людини, сприймати її з усіма думками та почуттями, вміти емоційно ідентифікувати себе зі студентом, жити його почуттями і думками, а отже, адекватно зрозуміти його думки і переживання. Роль викладача – у діалозі допомогти студенту сформулювати свою точку зору, своє бачення проблеми, свій шлях вирішення завдання. Процес навчання та виховання у діалозі виступає не як вплив викладача на студента, а як різновид діяльності, через яку студент працює над своїм власним розвитком у спрямованому середовищі та за допомогою педагога, який виступає у ролі консультанта. Іншими словами, викладач – лише помічник та керівник у роботі самого студента. Так його повинен сприймати при цьому студент.

Технологія створення ситуацій, які обумовлюють діалогічне спілкування, передбачає певні кроки, послідовність яких виявляється на основі узагальнення таких варіантів діалогу, як:

- спільне орієнтування у особистісно значимій предметній галузі; виявлення проблеми, яка цікавить суб'єктів;
- розгляд проблеми у контексті значущих для студента життєвих цінностей як одного з аспектів його особистісної картини світу;
- використання засвоєних знань та способів як засобу міжсуб'єктного спілкування та інструменту самоствердження в очах партнера;
- самопізнання через актуалізацію та обґрунтування власних думок (В.В.Сериков)

Ефективність діалогічного спілкування залежить від включення в зміст заняття проблем, відібраних з

урахуванням того, що самим життям поставлене під питання, втягнуте у контекст питально-відповідальних сенсових відносин. Вона також залежить від рівноправного співробітництва суб'єктів діалогу, від співвідношення змісту, способу, ритму, характеру спілкування з різними психофізіологічними та соціальними особливостями сприйняття та реагування учасників діалогу; від готовності викладача до діалогу; вибору тем оптимального варіанту проблемно-пошукового стилю педагогічного спілкування; від готовності студентів до діалогу, вміння актуалізувати накопичений ними життєвий та пізнавальний досвід.

Дослідження показують, що навчальний діалог реалізується за наступних психолого-педагогічних умов: якщо питання, винесені викладачем для обговорення, відібрані з урахуванням готовності студентів до діалогу, та ступеня сформованості у них толерантності як риси особистості, досвіду діалогічного спілкування, адекватної реакції на несподівані та неоднозначні судження.

Навчальний процес включає елементи театралізації, втілення художніх образів у динамічне дійство ігрових ситуацій художньо-ролевого типу.

Проблемне діалогічне спілкування є цілісною системою знань, питань, ситуацій, передбачаючих послідовне сходження до все більшої самостійності студентів.

Викладач, згідно з прийнятою ним моделлю діалогу, систематично діагностує готовність до нього студентів, ступінь їх самовираження, використовуючи спостереження, створення передбачених ситуацій та інші методи дослідження.

Викладач відмовляється від оцінювання особистості студента як «поганого» чи «хорошого». Ствердження чужого Я, незалежно від поглядів, характеру, – такий головний принцип діалогу, який дає педагогу можливість досягти своєї мети не прямо, а опосередковано. Він є тонким «інструментом» доторку до студента, і викладач керується у ньому оптимістичною гіпотезою.

Організуючи діалог, викладач намагається брати до уваги роль суб'єктивної активності студента.

При впровадженні особистісно орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови, особливо при широкому використанні діалогу як одного з видів педагогічного співробітництва, значно змінюється позиція викладача відносно до студента. З монологічної та авторитарної вона має стати демократичною, такою, що забезпечує особистісно-професійний розвиток студента. У відносинах «викладач – студент» від прямого впливу викладач має перейти до співробітництва, співтворчості. Емпатія та толерантність викладача є необхідними умовами для успішної роботи в режимі діалогу. Він також повинен вміти вирішувати життєві та професійні протиріччя ненасильницьким (гуманістичним) шляхом.

Література.

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С. 85.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ ст.). – К.: Райдуга, 1994.
3. Педагогічна майстерність / За ред. І.А.Зязюна. – К., 1997. – С. 203-207.
4. Психологічний словник / За ред. В.І.Войтка. – К., 1982. – С. 117.
5. Сериков В.В. Личностный подход в образовании: концепция и технологии. – Волгоград: Перемена, 1994.
6. Словник термінології з педагогічної майстерності. – Полтава, 1995. – С. 13.